

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради
Бердянського державного
педагогічного університету
від 26.08.2020 р., протокол №01

Етнолінгвістика

(назва освітнього компоненту)

ПРОГРАМА

обов'язкової навчальної дисципліни

підготовки магістра
(назва ступеня вищої освіти)

спеціальності 035 Філологія
(шифр і назва спеціальності)

спеціалізації 035.034 слов'янські мови та літератури (переклад включно),
(шифр і назва предметної спеціальності)
перша – російська

освітньо-професійної програми «Філологія»
(назва освітньо-професійної програми)

Бердянськ, 2020

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Ганна ВУСИК, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та славістики

Обговорено та рекомендовано методичною радою Бердянського державного педагогічного університету 21.08.2020 р., протокол №01.

ВСТУП

Програма обов'язкової навчальної дисципліни «Етнолінгвістика» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Філологія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти, галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.034 слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – російська.

Предметом навчальної дисципліни є етнічно марковані одиниці мови, що, функціонуючи як засіб збереження й передачі етнічної інформації. Усе це передбачає формування в майбутніх словесників етнічного психоментального типу мислення, що має закласти ґрунт для плекання ними національної самосвідомості учнів, а також розуміння лінгво- й історіософських, етнопсихологічних, лінгвокультурологічних, соціально-політичних та інших проблем крізь призму мови як визначальної ознаки українського етносу. У процесі оволодіння етнокультурними ресурсами національної мови, які відтворюють світоглядні й аксіологічні цінності, у студентів-філологів формується етнічна соціалізація, розвивається усвідомлення багатьох сучасних етнічних процесів.

Міждисциплінарні зв'язки: «Вступ до мовознавства», «Теорія мовленнєвої комунікації», «Лінгвокультурологія», «Психолінгвістика», «Педагогічна лінгвістика»; «Лінгвістичний аналіз тексту».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Етнолінгвістика» є викладання навчальної дисципліни «Етнолінгвістика» на другому (магістерському) рівні вищої освіти є формування уявлення про самотність етнічних мов та їх «картин світу», про механізми, які забезпечують взаєморозуміння між народами у процесі обміну культурними цінностями й життєвим досвідом.

1.2. Основним завданням вивчення навчальної дисципліни «Етнолінгвістика» є висвітлення сучасного етнолінгвістичного напрямку, шляхів його розвитку; дослідження лінгвістичних та філософських передумов та проблем, що мали вплив на виникнення та розвиток етнолінгвістики в Україні, пострадянському просторі та зарубіжжі. Особлива увага звертається на розуміння різних напрямів етнолінгвістики.

Курс «Етнолінгвістика» дає загальне уявлення про етнолінгвістику як міждисциплінарну науку, про зв'язок мови з духовною та матеріальною культурою народу. Етнолінгвістика вивчає мову як засіб отримання, збереження, обробки, переробки інформації про культуру етносу. Ця галузь мовознавства спрямована на дослідження способів концептуалізації й

категоризації певною мовою світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні набути таких компетентностей та продемонструвати такі результати навчання:

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач	Програмні результати навчання
ІК. Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в галузі лінгвістики і літературознавства в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог. ЗК 1. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. ЗК 7. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій. ЗК 11. Здатність проведення досліджень на належному рівні. СК 1. Здатність вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямках і школах. СК 3. Здатність критично осмислювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки. СК 4. Здатність здійснювати науковий синтез і структурування мовного/мовленнєвого й літературного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів. СК 7. Здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень.	ПР 1. Оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного вдосконалення. ПР 2. Упевнено володіти державною та іноземною мовами для реалізації письмової та усної комунікації, зокрема в ситуаціях професійного й наукового спілкування; презентувати результати досліджень державною та іноземною мовами. ПР 4. Оцінювати й критично аналізувати соціально. особистісно та професійно значущі проблеми і пропонувати шляхи їх вирішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування. ПР 5. Знаходити оптимальні шляхи ефективної взаємодії у професійному колективі та з представниками інших професійних груп різного рівня. ПР 6. Застосовувати знання про експресивні, емоційні, логічні засоби мови та техніку мовлення для досягнення запланованого прагматичного результату й організації успішної комунікації. ПР 7. Аналізувати, порівнювати і класифікувати різні напрями і школи в лінгвістиці. ПР 9. Характеризувати теоретичні засади (концепції, категорії, принципи, основні поняття тощо) та прикладні аспекти обраної

	філологічної спеціалізації. ПР 10. Збирати й систематизувати мовні та літературні факти. ПР 11. Здійснювати науковий аналіз мовного, мовленнєвого й літературного матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням доцільних методологічних принципів, формулювати узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних. ПР 12. Дотримуватися правил академічної доброчесності. ПР 14. Створювати, аналізувати та редагувати тексти різних стилів та жанрів.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредитів ЄКТС / 90 години.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Етнолінгвістика в історії лінгвістическої мислі.

Спор между «универсалистами» и «релятивистами». Платон и Аристотель. Средневековые реалисты и идеалисты. Грамматика Пор-Рояль. Взгляды В. фон Гумбольдта, А.А. Потебни, неогумбольтианцев. Теория лінгвістическої относительности. Взгляды Эдуара Сепира и Бенджамина Уорфа. Интерпретация Б. Уорфом материала языков североамериканских индейцев и сопоставление его со «среднеевропейскими» языками. Спорные идеи Б. Уорфа как отправная точка развития этнолінгвістики. Славянская этнолінгвістика А.А. Потебня о национальной специфике языка. Школа Н.И. Толстого. Необходимость комплексного изучения народной культуры во всех ее проявлениях: вербальном (лексика, фразеология, паремология, фольклорные тексты), акциональном (обряды), ментальном (верования). Интегральность традиционной духовной культуры.

Тема 2. Лінгвістическая картина мира.

Определение понятия «картина мира». Картина мира и язык. Лексическая единица и концепт. Балканская картина мира. Воссоздание картины мира древних народов. Историческая лінгвістика и воссоздание картины мира праиндоевропейцев, прауральцев, древних германцев.

Тема 3. Объективная реальность и ее лінгвістическая интерпретация.

Цветовые обозначения в различных языках. Базовые цветовые обозначения. Теория стадийного возникновения базовых цветовых обозначений Д. Берлина и П. Кея. Понятие фокусного цвета. Современные работы, основанные на

экспериментальных данных. Эксперимент по выявлению базовых цветов и восприятию маргинальных цветов. Системы счисления у разных народов. Наиболее простые системы счета (один-два-три-много), счет по частям тела, классификационные системы счета, системы счета с разными основаниями (четверичная, пятеричная: двадцатеричная). Грамматическое число.

Тема 4. Социальная реальность и ее лингвистическая интерпретация.

Термины родства, принятые у разных народов. Классификационные и описательные термины родства. Способы описания систем родства. Слова, обозначающие социальные статусные позиции, в языковой системе разных народов.

Тема 5. Пространство и время и их выражение в языке.

Пространственное восприятие и его языковое выражение. Пространственные метафоры как основа абстрактного мышления. Способы выражения времени в разных языках. Народная таксономия Языковое, обиходное и научное знание. Понятие о прототипе. Классификационные и прототипические способы устройства народной таксономии. Методики выявления прототипов у носителей разных языков. Значение слова и прототип.

Тема 6. Метафора как способ представления культуры.

Теория метафоры. Основные характеристики метафоры как явления культуры. Теория концептуальной метафоры Дж. Лакоффа и М. Джонсона. Когнитивная метафора как основной способ осмысления абстрактного через конкретное. Проблема универсальности базовых когнитивных метафор. Специфичность категориальной системы конкретного языка.

Тема 7. Слово и этническая принадлежность.

Роль языка и его значение в ормировании национального самосознания. Соотношение понятий «язык» и «народ». Представления о проявлениях этнического характера языка, о формировании чувства родного языка.

Тема 8. Фразеология как «культурный компонент» языка.

Язык и нормы поведения. Фразеология – зеркало народной культуры. Этнокультурное исследование фразеологии. Фразеология и вопросы перевода. Язык и культурные модели. Язык как способ закрепления, передачи и формирования стереотипных представлений. Национально-культурная специфика речевого поведения. Проблема двуязычия и бикультурности. Невозможность овладения иной культурой без овладения языком, связанным с данной культурой. Взаимосвязь обучения языку и обучения культуре.

3. Рекомендована література

Базова

1. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія. Київ: Вища школа, 2008. 327 с.
2. Пінчук О. Нариси з етно- та соціолінгвістики. Київ: Просвіта, 2005. 152 с.

Допоміжна

3. Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 192 с.
4. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ: Логос, 2004. 284 с.
5. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ: Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
6. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 23–35.
7. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика. *Мовознавство*. 2001. № 5. С. 48–63.
8. Колоїз Ж. В. Українська пареміологія : навч. посіб. для студ. фак-ту української філології. Кривий Ріг: КП ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
9. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ, 1999. 270 с.
10. Кононенко В. І. Мова і народна культура. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 62–69.

Інтернет-ресурси

1. Бібліотека БДПУ (www.bdpu.org/library)
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>)
3. Лінгвістичний портал з української мови (<http://www.mova.info>)
4. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології/ Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с. <http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/0564/298/1/N.%20M.%20Sharmanova%20-%20Etnolinguistika.pdf>
5. Кононенко О. Українська міфологія та культурна спадщина. Харків : Фоліо, 2011. 728 с. <http://elib.nplu.org/view.html?id=2410>
6. Гумбольдт Вільгельм - Язык и философия культуры, скачать бесплатно книгу в формате fb2, doc, rtf, html, txt http://royallib.com/book/gumboldt_vilgelm/yazik_i_filosofiya_kulturi.html
7. Потебня А.А. Мысль и язык.pdf https://vk.com/doc-36270223_121897818?dl=16c402676f43281c50

4. Методи навчання: впровадження інтерактивних методів навчання (робота в малих групах, метод проблемного викладу матеріалу), робота з художнім текстом, метод бесіди, комп'ютерна підтримка навчального процесу.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

6. Система оцінювання.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС

за всі види навчальної діяльності	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90-100	відмінно	зараховано	A (відмінно)
78-89	добре		B (добре)
65-77			C (добре)
58-64	задовільно		D (задовільно)
50-57			E (задовільно)
35-49	незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

